

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ
СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ:
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДІАЛОГ**

Колективна монографія

Запоріжжя
2020

УДК 61:378:009

Г 94

Рецензенти:

Торкут Н.М., доктор філологічних наук, професор, академік АН ВШ України, директор Навчально-наукового шекспірівського центру, Запорізький національний університет.

Лепський М.А., доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціології Запорізького національного університету

Дяченко М.Д., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та практики перекладу Класичного приватного університету

*Ухвалено до друку рішенням Вченої ради
Запорізького державного медичного університету
(протокол № 2 від 28 вересня 2020 р.)*

Редакційна колегія: д. філол. н., професор **Т.В. Гребенюк**; д. філос. н., професор **В.А. Жадько**; д. філол. н., професор **О.Д. Турган**; д. філос. н., професор **І.Г. Утюж**; к. пед. н., доцент **Л.І. Васецька**; к. пед. н., доцент **К.І. Гейченко**; к. філол. н., доцент **О.В. Гордієнко**; к. пед. н., доцент **А.К. Куліченко**; к. філол. н., доцент **Л.В. Сазанович**; к. н. з держ. упр., доцент **О.В. Соловйова**.

Відповідальний редактор: к. філол. н., доцент **Д.А. Москвітін**.

Г 94 Гуманітарні виміри сучасної медичної освіти : колективна монографія / відп. ред. Д.А. Москвітін. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2020. – 172 с.

ISBN 978-966-417-193-X

Колективна монографія містить наукові статті, присвячені актуальним питанням різноманітних галузей медичної гуманітаристики. Автори висвітлюють проблеми філософії, біоетики, лінгвістики, літературознавства, викладання гуманітарних дисциплін у медичних ЗВО та мовної освіти майбутніх спеціалістів у сфері охорони здоров'я. Видання розраховане на студентів, магістрантів, аспірантів, викладачів закладів вищої освіти та всіх тих, хто цікавиться сучасною медичною гуманітаристикою.

УДК 61:378:009

**За зміст статей і правильне цитування відповідальність
несуть автори.**

© Колектив авторів, 2020

® Видавництво Запорізького державного
медичного університету, 2020

ISBN 978-966-417-193-X

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
I. ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ ТА БІОЕТИКИ.....	6
<i>Утюж Ірина Геннадіївна</i> <i>Спиця Наталя Валеріївна</i> КОНСТРУКТИВНА СТОРОНА СОЦІОГУМАНІТАРИСТИКИ В МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ: ПОГЛЯД ІЗ МАЙБУТНЬОГО	6
<i>Жадько Віталій Андрійович</i> ЄДНІСТЬ ЛЮДИНОЗНАВСТВА І ПРИРОДОЗНАВСТВА ЯК ВИХІДНИЙ БАЗИС ГУМАНІТАРИСТИКИ	15
<i>Селетий Дмитро Петрович</i> СУТНІСТЬ І ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ БІОЕТИКИ ЯК НОВОЇ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	26
II. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ.....	36
<i>Трегуб Світлана Євгенівна</i> ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У МЕДИЧНИХ ВИШАХ.....	36
<i>Мегрелішвілі Марія Олексіївна</i> СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН «РЕЛІГІЄЗНАВСТВО» І «СВІТОВА ЦИВІЛІЗАЦІЯ» У МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ	42
<i>Жаворонкова Вікторія Василівна</i> <i>Беспала Лілія Володимирівна</i> ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	49
<i>Орел-Халік Юлія Владиславівна</i> <i>Скрипник Юлія Сергіївна</i> МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ЗВО	56
III. СПЕЦИФІКА МОВНОЇ ОСВІТИ У ВИЩОМУ МЕДИЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	65
<i>Сазанович Лариса Вікторівна</i> <i>Куліченко Алла Костянтинівна</i> LANGUAGE BARRIER AS A CHALLENGE OF INTERCULTURAL EDUCATION (MOROCCAN ENGLISH AND NIGERIAN ENGLISH as cases in point).....	65
<i>Васецька Лариса Іванівна</i> <i>Соловйова Ольга Володимирівна</i> ІННОВАЦІЇ В НАВЧАННІ МОВИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ НА ДОВУЗІВСЬКОМУ ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ: МЕТОДИ, ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ.....	75
<i>Гриценко Ольга Вікторівна</i> ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ....	89
<i>Ragrina Zh.M.</i> <i>Geichenko K.I.</i> «BLENDED LEARNING ENVIRONMENT» AS AN EFFECTIVE CONDITION FOR PROFESSIONAL TRAINING AT UNIVERSITIES.....	97

7. Національний освітній глосарій: вища освіта / за ред. В. Г. Кременя. Київ :ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.
8. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 89-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_14.
9. Рафальський О. О., Самчук З. Ф. Цивілізаційні перехрестя сучасного суспільства. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2018. 688 с.
10. Салата О. О. Курс «Історія світових цивілізацій» в системі гуманітарної освіти у вищих навчальних закладах України. *Збірник наукових праць. Серія: Історія та географія /Харків. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди*. 2011. № 41. С. 154-158.
11. Филипович Л. Релігієзнавство як наука і навчальна дисципліна в Україні. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 108-117. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/43888>
12. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії : національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін. Київ : НАН України, 2016. 284 с.
13. Черноморець Ю. Перспективи релігієзнавства у XXI столітті. *Філософська думка*. 2013. № 3. С. 39-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Philos_2013_3_5.

УДК 378.018.43:61]:005.575

Жаворонкова Вікторія Василівна

викладач кафедри іноземних мов
Запорізький державний медичний університет

Беспала Лілія Володимирівна

к.філол.н, доцент кафедри іноземних мов
Запорізький державний медичний університет

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті систематизовано та узагальнено світовий досвід впровадження дистанційного навчання в закладах вищої освіти. Визначено напрями розвитку дистанційного навчання в закладах вищої освіти. Доведено, що дистанційна освіта є сучасним надбанням педагогічної науки і особистісно-орієнтованою формою навчання у ЗВО.

Наголошено, що дистанційне навчання студентів українських університетів є складовою національної вищої освіти, становлення, функціонування і розвиток якої зумовлений глобальними інтеграційними процесами, суспільними трансформаціями, вимогами ринку праці, інноваційними освітніми процесами та необхідністю особистісного й професійного розвитку майбутніх фахівців. Встановлено, що пріоритетним є об'єднання організаційних структур ЗВО, відкриття студентам доступу до різноманітних джерел інформації, підвищення ефективності самостійної роботи.

Окреслено переваги та недоліки дистанційного навчання. Визначено, що організаційно-технологічні моделі дистанційного навчання, що впроваджуються

в освітній процес, потребують вдосконалення методик викладання та оцінювання знань, а також аналізу факторів, які впливають на ефективність роботи суб'єктів освітнього процесу. Обґрунтовано необхідність поєднання традиційного та віртуального компоненту в навчальному процесі.

У перспективі доцільно детальніше розглянути досвід країн Європейського Союзу щодо організації дистанційного формату навчання у медичних ЗВО.

Ключові слова: дистанційне навчання, вища освіта, студент, освітні тенденції.

Abstract. *The article deals with the global experience and the development tendencies of distance learning in the context of university training. The directions of distance learning development in the sphere of higher education have been outlined. It has been proved that distance learning is a modern aspect of pedagogical science and, in fact, it is a personality-oriented form of student education in the context of university training.*

It is emphasized that distance learning of Ukrainian university students is a component of the national higher education, the formation, functioning and development of which is conditioned by the global integration processes, social transformations, labor market requirements, innovative educational processes and the need for personal and professional development. The present priority is unification of university organizational structures, providing the students with an access to various sources of information, improving the efficiency of independent work.

The pros and cons of distance learning are discussed. In is stipulated that organizational and technological models of distance learning that are being introduced into the educational process of higher educational institutions require more careful refinement of assimilation methods and knowledge assessment, as well as analysis of factors that influence the efficiency of teachers and students in the learning space. The need for integration of traditional and virtual learning components is justified.

The perspectives for further research are in studying the experience of the European Union countries in organizing distance learning for medical students.

Key words: distance learning, higher education, student, educational tendencies.

Постановка проблеми. Одним із видів інновацій в організації вищої освіти є введення дистанційного навчання. Ідея дистанційної освіти полягає в тому, що навчальна взаємодія викладача зі студентами відбувається у віртуальному просторі, що дає здобувачам можливість отримувати освіту, перебуваючи на будь-якій відстані від університету. У ХХІ столітті доступність інформаційних технологій сприяла поширенню дистанційного навчання в ЗВО. Виокремлення та обґрунтування тенденцій розвитку дистанційного навчання в розвинених зарубіжних країнах не лише сприяє глибокому й різнобічному розумінню сутності, змісту, соціальної ролі й функцій цього освітнього феномену в реальному часі, а й уможливорює прогнозування перспектив його імплементації в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські педагогічні праці, присвячені питанням теорії і практиці дистанційного навчання, охоплюють досить широке коло проблем: управління освітою [8; 14]; наукове забезпечення дистанційного навчання [2; 5]; педагогічні засади дистанційної освіти, підходи до їх реалізації [1; 4; 7; 9; 11; 15].

Необхідність впровадження до українських ЗВО дистанційного навчання зумовлена низкою об'єктивних передумов, що охоплюють

соціально-економічні та культурно-освітні аспекти. Водночас, організація дистанційного навчання пов'язана з певними труднощами, що полягають у рівні інформаційної компетентності викладачів; наявності в закладі освіти спеціального обладнання для дистанційного навчання студентів, науково-методичного забезпечення дистанційних навчальних курсів та їх відповідність освітнім програмам підготовки фахівців.

Мета статті – узагальнити світовий досвід і тенденції розвитку дистанційного навчання у закладах вищої освіти, визначити переваги та недоліки дистанційної освіти.

Виклад основного матеріалу. Дистанційне навчання – це «форма організації навчального процесу, що за рахунок використання інформаційних комп'ютерних технологій (ІКТ) може бути реалізована як в умовах географічної віддаленості студента й викладача, так і безпосередньо в університеті для формування самостійної діяльності здобувача освіти щодо засвоєння програми навчання за фахом» [13, с. 4].

Дистанційне навчання широко використовують закордоном, зокрема в США, Японії, Австралії та західноєвропейських країнах. Найдавнішою європейською системою дистанційної освіти вважається британська [12, с. 24].

В Україні підґрунтям впровадження дистанційного навчання стала поява Концепції розвитку дистанційної освіти (2000) [6], де зазначено, що розвиток системи освіти в Україні має сприяти появі можливостей для оновлення як змісту навчання, так і методів викладання. У 2001 було створено Український центр дистанційної освіти (сьогодні – Український інститут інформаційних технологій в освіті), що активно проводить курси дистанційного навчання, перепідготовку фахівців зокрема [16]. Окрім того, «європеїзація» [3] української освіти, її реформування, вдосконалення та адаптація до стандартів Євросоюзу також сприяє впровадженню дистанційного навчання в українських ЗВО.

Існує декілька організаційно-методичних моделей дистанційного навчання [13]:

1) навчання - екстернат, орієнтоване на студентів, які з певних причин не можуть відвідувати заклади освіти;

2) навчання на базі одного університету на відстані, заочно або дистанційно, за допомогою нових інформаційних технологій, із застосуванням комп'ютерних телекомунікацій;

3) співробітництво декількох закладів при підготовці програм заочного дистанційного навчання, дозволяє зробити їх більш якісними;

4) автономні освітні установи, створені для цілей дистанційної освіти, наприклад, Відкритий університет у Лондоні, на базі якого проходить дистанційне навчання велика кількість студентів з різних країн світу;

5) автономні навчальні системи, де освітній процес здійснюється з використанням теле- або радіопрограм;

6) неформальне, інтегроване дистанційне навчання на основі мультимедійних програм, призначене для дорослої аудиторії; такі проєкти можуть бути частиною офіційної освітньої програми, або спеціально націлені на досягнення певної мети, як, наприклад, програми для країн, що розвиваються.

Українські дослідниці Г. Козлакова [7] та О. Муковіз [10] пропонують таку класифікацію моделей дистанційного навчання:

1) мультимедійна модель –використання різних засобів навчання (друковані засоби, комп'ютерні програми на різних носіях, аудіо- і відеозаписи);

2) гіпермедійна модель, що передбачає використання нових інформаційних технологій з домінуючою роллю комп'ютерних телекомунікацій;

3) модель віртуального університету, особливість якої полягає у створенні університетом навчального сервера, «розширення стін самого університету» (у віртуальних аудиторіях можна як послухати лекцію так і виконати лабораторну роботу на віртуальному стенді, а також знайти засоби для проектування, виконання розрахунків, моделювання спроектованого пристрою).

О. Рижовим [11] було розроблено авторську модель впровадження та застосування розподілених систем дистанційного навчання на основі ІКТ в системі післядипломної освіти провізорів та багаторівневу структуру педагогічної системи післядипломного навчання на базі комп'ютерних технологій; проведено когнітивний аналіз трансферу знань у системі «викладач – адаптивна комп'ютерна система навчання – здобувач» та обґрунтовано діяльний підхід до організації самостійного навчання з позицій теорії функціональних систем.

Сучасне дистанційне навчання студентів ЗВО побудоване на використанні таких базових складових: 1) середовище передачі інформації (телебачення, радіо, інтернет тощо) та 2) методи, залежні від способу обміну інформацією.

При дистанційному навчанні студентів ЗВО можна використовувати різноманітні способи надання навчальної інформації: як традиційні друковані посібники, так і найсучасніші технології (аудіо/відеотрансляції, аудіо/відеоконференції, E-Learning/Online Learning, Інтернет-конференції, Інтернет-трансляції). Очевидно, що найбільш ефективною є інтерактивна взаємодія суб'єктів навчального процесу з використанням інформаційних комунікаційних мереж.

Дистанційне навчання відіграє значну роль у модернізації вищої освіти. Основними компонентами цього виду навчання є дистанційні курси; інтернет-сторінки та сайти; форуми та блоги; чат-заняття (синхронні навчальні заняття, які здійснюються з використанням чат-технологій); веб-заняття (дистанційні заняття, лабораторні роботи, конференції, семінари, колоквиуми й інші форми навчальних занять, проведених за допомогою засобів телекомунікацій); теле - й відеоконференції (проводяться з використанням електронної пошти та соціальних мереж). Доведено [3], що технології дистанційного навчання дозволяють: знизити витрати на освіту; одночасно проводити навчання для великої кількості студентів; підвищити якість освіти за рахунок застосування сучасних засобів, ресурсів електронних бібліотек тощо.

Дистанційне навчання дає можливість вибору викладачів і можливість селекції навчального матеріалу залежно від рівня підготовки студентів. До переваг дистанційного навчання відноситься також те, що воно дає студентам доступ до різних джерел інформації, підвищує ефективність

самостійної роботи, розвиває творчий потенціал, сприяє формуванню професійних навичок. Викладачам дистанційне навчання дозволяє реалізовувати нові форми і застосовувати актуальні методи навчання з урахуванням сучасних вимог до фахової підготовки студентів.

Разом із тим, необхідно зазначити, що дистанційне навчання має певні проблеми у реалізації, серед яких дослідники [12, с. 29 – 30] виокремлюють:

- а) організаційно-педагогічні недоліки –
 - неможливість повноцінного зворотного зв'язку студентів із викладачами для вирішення проблемних ситуацій;
 - відсутність повноцінного педагогічного супроводу й контролю з боку викладача;
 - трудомісткість для ЗВО та викладачів (необхідність додаткових годин на створення дистанційного курсу);
 - складнощі в практичному застосуванні великого обсягу матеріалу, що подається онлайн;
- б) інформаційно-технологічні недоліки –
 - складнощі з технічним забезпеченням та доступом до мережі Інтернет;
 - проблема авторства роботи, оскільки викладач не може з точністю ідентифікувати виконавця завдання;
- в) психологічні недоліки –
 - нестача емоційного контакту між викладачем та здобувачем, що суперечить таким принципам освіти як антропоцентризм та гуманізм;
 - складнощі в навчанні за відсутності розвинених індивідуально-психологічних якостей, а саме самостійності, організованості, вмотивованості, саморегуляції та самоконтролю тощо.

Для українських ЗВО істотною перешкодою ефективного впровадження дистанційного навчання вважаємо саме недоліки інформаційно-технологічного характеру. Адже не всі вітчизняні учасники освітнього процесу мають високотехнологічне сучасне оснащення для роботи дистанційно. Проблематичним є також постійний Інтернет-зв'язок. Такі чинники значно обмежують можливість активної дистанційної взаємодії викладачів та студентів, якісного та своєчасного виконання завдань. Окрім того, недостатність знань у сфері інформаційних технологій викладацького складу ЗВО вносить свої корективи у рівень навчальних матеріалів, що пропонують для дистанційного вивчення, та їх відповідність світовим стандартам. Зазначені труднощі в імплементації дистанційного навчання у національні ЗВО, очевидно, можна усунути шляхом розвитку технічної бази університетів, підвищення кваліфікації викладачів та покращенням інформаційної культури усіх суб'єктів освітнього процесу.

Очевидно, що на сучасному етапі розвитку суспільства в цілому та освіти зокрема, необхідно визначити роль дистанційного компонента у педагогічній системі ЗВО, вирішити протиріччя, які виникають між класичною та дистанційною освітою та ефективно поєднати традиційні і дистанційні дидактичні системи. Інтеграція класичного та дистанційного складників навчання може бути здійснена, наприклад, таким чином: проведення лекцій онлайн за умов практичних, семінарських або лабораторних занять в

аудиторії; віртуальні практичні заняття та «реальні» консультації; поточний контроль онлайн та підсумковий контроль у стінах ЗВО тощо.

Висновки і пропозиції. Здійснений аналіз наукової літератури дозволив констатувати, що дистанційне навчання є сучасним надбанням педагогічної науки. В Україні цей вид навчання перебуває на етапі активного становлення, що визначається умовами економічного розвитку країни та державною політикою в галузі освіти. До основних переваг дистанційного навчання належать зниження витрат на освіту, одночасне навчання великої кількості студентів, можливість доступу до різноманітних джерел інформації, підвищення якості освіти за рахунок застосування сучасних засобів, ресурсів електронних бібліотек, активізація самостійної роботи студентів, розвиток творчих здібностей, професійних навичок. Недоліки дистанційного навчання полягають у складнощях в організації освітнього процесу, відсутності безпосередньої взаємодії викладача зі студентом, технічних перешкодах, невідповідності рівня підготовки викладачів та низькій інформаційній культурі здобувачів. Актуальним на сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти є поєднання традиційного та дистанційного навчання.

У перспективі вважаємо за доцільне розглянути досвід країн Європейського Союзу щодо організації дистанційного формату навчання студентів медичних спеціальностей.

Список використаної літератури

1. Авшенюк Н. М. Тенденції професійного розвитку вчителів у розвинених англomовних країнах в умовах глобалізації. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2016. Вип. 2 (4). С. 13-17.

2. Биков В. Ю. Інформатизація загальноосвітньої і професійно-технічної школи України: концептуальні засади і пріоритетні напрями. *Професійна освіта: педагогіка і психологія* / За ред. Т. Левовицького, І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало, І. Вільш. – Ченстохова. Київ, 2003. №4. С. 501–515.

3. Волярська О. С. Теорія і практика освіти дорослого економічно активного населення України в контексті європеїзації. *Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи*. 2018. Вип. 1. № 14. С. 51 – 62.

4. Гуревич Р. С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навчальний посібник / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, Л. С. Шевченко ; за ред. Гуревича Р. С. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. 348 с.

5. Жалдак М.І. Педагогічний потенціал інформації навчального процесу. *Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992- 2003*. Зб. наук. праць до 10-річчя АПН України / АПН України ч.1. Харків: ОВС, 2002. С. 371 – 383.

6. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>

7. Козлакова Г.О. Інформаційне програмне забезпечення дистанційної освіти: зарубіжний і вітчизняний досвід: [монографія]. Київ: Просвіта. 2002. 231 с.

8. Кремень В. Г. Інформаційне середовище – криза культури чи нове буття? *Інформаційнокомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*. Зб. наук. праць. Випуск 5. / За ред. М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало. Львів: ЛДУ БЖД, 2017. С. 3 – 9.

9. Малярчук О.В. Дистанційне навчання в системі вищої гуманітарної освіти Сполучених Штатів Америки: автореферат дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Житомир. Держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2010. 20 с.

10. Муковіз О. П. Основи організації дистанційного навчання у системі неперервної освіти: [методичні рекомендації]. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2016. 66 с.

11. Рижов О. А. Методологічне та організаційне забезпечення системи післядипломної підготовки провізорів на основі інформаційних технологій : автореф. дис. ... доктора фармацевт. наук : 15.00.01 / Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика. Київ, 2010. 43 с.

12. Романовський О. Г., Квасник О.В., Мороз В.М. та ін. Фактори розвитку та напрями вдосконалення дистанційної форми навчання в системі вищої освіти України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Том 74. № 6. С. 20-42.

13. Світовий досвід організації та розвитку університетської системи дистанційного навчання / Укладачі: Кулага І.В., Ільницький Д.О., Стрельник С.О., Матвійчук А.В., Василькова Н.В., Турчанінова В.М., Єршова В.С., Тищенко М.П., Краснопольська Н.Л. Київ: ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2013. 38 с. URL: [https://kneu.edu.ua/userfiles/education2_0/13-4713_verstka\(1\).pdf](https://kneu.edu.ua/userfiles/education2_0/13-4713_verstka(1).pdf)

14. Сисоєва С.О. Проблеми дистанційного навчання: педагогічний аспект. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Науково - методичний журнал*. 2003. Вип. 3 – 4. 308 с.

15. Теоретико-методологічні засади інформатизації освіти та практична реалізація інформаційно-комунікаційних технологій в освітній сфері України : монографія / В. Ю. Биков, О. Ю. Буров, А. М. Гуржій, М. І. Жалдак, М. П. Лещенко, С. Г. Литвинова, В. І. Луговий, В. В. Олійник, О. М. Спірін, М. П. Шишкіна / наук. ред. В. Ю. Биков, С. Г. Литвинова, В. І. Луговий. Київ: Компринт, 2019. 214 с.

16. Шаран Р. В. Провідні тенденції розвитку дистанційної освіти в Україні. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 5. С. 220-224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_5_50